

ROKOLYA GÁBOR*

Az állami közjegyzői intézmény kiépítése és működése (1950–1956)**

Az állami közjegyzői intézmény kiépítése

Az 1950. év elején állami szolgálatba átvett polgári és az újonnan kinevezett állami közjegyzők sorra nyitották meg irodáikat. A tervezett januári átállás ugyan nem valósult meg, de márciusra már a legtöbb iroda megkezdte működését. A polgári közjegyzők zömét nem vették át állami szolgálatba, részben azért, mert már betöltötték a 60. életévüket, részben pedig mert nem tartották őket politikai szempontból megbízhatónak, annak ellenére, hogy 1945-től kezdődően több politikai jellegű szűrővizsgálaton estek át. Az igazságügyi kormányzat arra törekedett, hogy elsősorban a polgári közjegyzői irodákban dolgozó közjegyzőhelyetteseket nevezze ki közjegyzővé. A betöltetlen állásokra pedig olyan ügyvédek neveztek ki, akik 1945 előtt a megkülönböztető jogszabályok hatálya alá estek.¹

Még egy év sem telt el az állami közjegyzők működésének megkezdése óta, amikor az Igazságügyi Minisztérium elrendelte a Nagy-Budapest területén működő összes közjegyző, míg a vidéki közjegyzők közül a Hajdúszoboszló, Debrecen, Nyíregyháza, Vásárosnamény, Salgótarján, Nyírbátor, Balassagyarmat, Rétság, Putnok, Szekszárd, Bonyhád, Pécsvárad, Pécs, Szentlőrinc, Sásd, Monor székhelyeken működő irodák vizsgálatát. A soron kívüli ellenőrzéseket a minisztérium Ellenőrzési Osztálya kiadott irodavizsgáló szemponatok nélkül végezte el. Az elkészített jelentés elsősorban a közjegyzők ügyforgalmára fókuszált. Különösen a fővárosi közjegyzők ügyforgalmát hasonlították össze, elemezték. A statisztikai adatokból megállapítható volt, hogy az egyes közjegyzői irodák terhelése aránytalan. Az év első nyolc hónapjának hagyatéki érkezési

* közjegyző

** Jelen tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Államtudományi Műhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem együttműködésével készült.

¹ „A felszabadulás után az igazságügyi szervekbe bekerült új káderek döntő többsége azelőtt ügyvéd volt, zsidó kispolgárok, akik a polgári jogszolgáltatás szellemén semmit sem változtattak. Az új, amit ezek a „káderek” hoztak, az az, hogy a korrupció még nagyobb, mint azelőtt.” 1950. 06. 19. Feljegyzés az igazságügyi apparátus átszervezéséről. In: Révész Béla (szerkesztette): Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből 1944–1990, I. kötet 1944–1956. Igazságügyi Minisztérium – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 203. p.

adatait megvizsgálva kiderült, hogy a tárgyi időszakban 42-337 ügyszám közötti hagyatéki ügy érkezett a közjegyzői irodákba.

Az ügyterhelés egyenlőtlen megoszlása azzal függött össze, hogy a közjegyzői székhelyek illetékességi területét nem következetesen állapították meg. Amíg Budapest V. kerületében (ami területét és a lakosság számát tekintve a kisebb kerületek közé tartozott) négy közjegyzői székhelyet létesítettek, addig a XXI. kerületben csak egyet. Az aránytalanságok kiküszöbölése érdekében javasolták a kisebb ügyforgalmú székhelyek megszüntetését, illetve összevonását Budapest XII., IV. és XX. kerületeiben, ugyanakkor Csepelre új közjegyzői székhely létesítését indítványozták. Budapest V. kerületében egy-két közjegyzői székhely megszüntetése látszott célszerűnek az arányos terhelés szempontját figyelembe véve.²

A közjegyzői alkalmazottak száma nem állt összhangban az ügyforgalom alakulásával. Az irodákban jellemzően egy-egy alkalmazott dolgozott, míg a kisforgalmú körzetekben időnként két dolgozó is segítette a közjegyzők munkáját. A budapesti közjegyzők ebben az időszakban bérelt lakásokban, vagy korábban is közjegyzői irodai elhelyezésre szolgáló helyiségekben dolgoztak. Ekkor még nem nyílt lehetőség a közjegyzői irodák bírósági épületekben történő elhelyezésére. A szűk, sokszor még a háborús károk is magukon viselő lakások akadályozták a nagyobb ügyfélforgalom kialakulását.

A vidéki közjegyzői irodák szintén főként lakásokban működtek. Ez annak ellenére volt így, hogy a minisztérium utasítást adott ki a közjegyzők bíróságon történő elhelyezéséről, amit azonban mind a bírósági vezetők, mind a közjegyzők igyekeztek minél tovább halogatni. Olyan közjegyző is akadt, aki inkább lemondott a minisztérium által utalt lakbértérítésről, mintsem, hogy a bírósági épületbe költözzön. Ugyanakkor a bírósági vezetők is igyekeztek a bírósági épületekben a leghátrányosabb fekvésű helyiségekben elhelyezni a közjegyzőket, ezzel is csökkentve a normális ügyfélforgalom kialakulásának esélyét.

A meglévő helyzetet a minisztériumi revizorok azért is kifogásolták, mert úgy gondolták: a közjegyzők könnyebben fogadnak el természetbeni ajándékokat a lakásokon működő irodákban, mint a bírósági épületekben. A kincstári szempontokat is figyelembe véve megállapították, hogy a közjegyzői irodák bevétele mindenütt alacsonyabb, mint az államosítás előtti időszakban. Ennek nagyságrendje eltérő volt az egyes székhelyeken, de volt olyan iroda is, ahol az 1949-es év forgalmához képest feleakkora forgalmat realizáltak. Ennek fő oka az volt, hogy a fix fizetés mellett – anyagi érdekeltségük megszüntével – csökkent a közjegyzők „ügybuzgósága”, aminek elkerülésére azt javasolták, hogy bevételi norma kerüljön megállapításra, és az azon felüli eredményből a közjegyző és az irodai személyzete is kapjon anyagi ösztönzést. Felvetődött a közjegyzői hatáskörök kiszélesítésének gondolata, hogy ezáltal is növekedjen az irodák forgalma és bevétele.

Az is problémát okozott, hogy nem volt egységes, a megváltozott körülményekhez alkalmazkodó, hatályos közjegyzői díjszabás. A helyszíni ellenőrzések feltárták, hogy a közjegyzői irodák nyomtatványokkal történő ellátása is elégtelen.³

A minisztérium az Ellenőrzési Osztály vizsgálatát követően is fontosnak tartotta a közjegyzők időszakos felügyeleti vizsgálatát, amihez kidolgoztak egy vizsgálati szem-

² Jelentés az állami közjegyzők általános ellenőrzéséről, Igazságügyi Minisztérium Ellenőrzési Osztály 1950. 09. 15., 1–2. p. In: MNL-OL XIX-E-1-D.

³ Idézett jelentés 1950. 09. 15., 3–5. p. In: MNL-OL XIX-E-1-D.

pontokat tartalmazó kérdőívet. A vizsgálatok keretében ellenőrizték a közjegyzői irodák elhelyezését, ügyforgalmát, a segédszemélyzet munkáját, az ügyintézés, valamint a panasz- és fegyelmi ügyeket. Kiemelt szempont volt a kincstár pénzügyi érdekeinek védelme, valamint a más hatóságokkal való viszony vizsgálata.⁴

A kérdőív alapján végezte el a minisztérium Felügyeleti Osztálya a Budapesti Megyei Bírósághoz tartozó járásbíróóságok illetékességi területén működő állami közjegyzők 1951. évi irodavizsgálatát. Az erről összeállított jelentés szerint a közjegyzői irodák továbbra is lakásokban működtek, az igazságügyi kormányzat nem tudta megoldani a közjegyzők bírósági épületekben történő elhelyezését. Ezért – bár a jelentés rögzítette az egyes közjegyzői irodák leromlott állapotát, felszerelési hiányosságait, ugyanakkor – ezek kiküszöböléséhez nem javasolta anyagi támogatás nyújtását.

A rossz állapotok elsődleges oka az volt, hogy a minisztérium az irodák fenntartásával kapcsolatos kiadások fedezetére változó mértékű, általában havi 200-600 forint összegű térítést fizetett a közjegyzőknek, azonban ezek az összegek sem a fűtési, sem az állagfenntartási költségekhez, sem pedig a felszerelési hiányosságok pótlásához (pl. páncélszekrény- vagy írógépbeszerzéshez) nem nyújtott elég fedezetet. A legfőbb problémát azonban ebben a körben a nem kielégítő fűtés, vagy egyenesen a fűtés hiánya jelentette. A korabeli viszonyok között ezt cserépkályhák beépítésével vagy vaskályhák vásárlásával lehetett volna megoldani, amire a közjegyzőknek – állami támogatás hiányában – szintén nem volt kellő anyagi fedezetük. A minisztérium képviselői ennek ellenére „általában megfelelőnek” minősítették a közjegyzői irodák tárgyi működési feltételeit. Egyedül – az iratok biztonságos őrzésének feltételeit megteremtendő – páncélszekrények beszerzését, illetve az ehhez nyújtandó támogatás megadását javasolták.⁵

Az irodavizsgálatok során észlelték, hogy az egyes újonnan létesített közjegyzői székhelyeken működő közjegyzők ügyforgalma nem biztosítja a teljes leterheltséget, ezért megfontolásra ajánlották a közjegyzők részben bírósági feladatokkal történő foglalkoztatását. Ez egyrészt a nyilvános bírósági félfogadási nap („panasznap”) megtartását, másrészt pedig a jogi szabályozás módosításával, az állami közjegyzői hatáskör kibővítésével további bírósági hatáskörök átvételét jelentette volna. Ennek előfeltétele lett volna azonban, hogy a közjegyzők a bírósági épületekben dolgozzanak.

A segédszemélyzet munkájánál elsősorban azt vizsgálták, hogy a közjegyző ne utaljon saját hatáskörébe tartozó teendőket a segédszemélyzet hatáskörébe. Mivel az állami közjegyzők tevékenységében a legnagyobb súlyt és ügyszámot a hagyatéki ügyek képezték, így a lefolytatott vizsgálat központi részét is ezen ügyek tették ki. A jelentés általános megállapítása szerint a közjegyzők hagyatéki ügyintézése megfelelt a jogszabályoknak.

Az okiratok terén is kedvező volt a vizsgálók összbenyomása, mert jogszabályba vagy a népgazdaság érdekeibe ütköző ügyet nem találtak. Ugyanakkor több közjegyző is készített magánokiratot – mely során az eljárási illetéket az ügyféllel ugyanúgy megfizettették, mintha közokiratot készítettek volna –, holott ezek szerkesztésére törvényi tilalom állt fenn. E körben visszatérő probléma volt, hogy az aláírás-hitelesítés (aláírási címpéldány)

⁴ Kérdőpontok a közjegyzői irodák időszaki felügyeleti vizsgálatához 1951. El. III. K. 1., 2. p. In: MNL-OL XIX-E-1-D.

⁵ A közjegyzői irodák időszakos megvizsgálása 1951. El. III/K. 1/29., 1–2. p. In: BFL Budapest Megyei Bíróság iratai XXV. fond.

magánokirati részét is rendszeresen a közjegyzők készítették el. Ez „határesetnek” minősült, aminek akkor még nem volt meg a jogszabályi rendezettsége. A bíróságokon a vélemények e kérdésben megoszlottak, ezért a minisztérium állásfoglalását kérték.

Ugyancsak vita tárgyát képezte, hogy közzérendeletek elkészítéséért idő vagy ügyérték alapján kell-e megfizetni az eljárási illetéket. E körben az állam pénzügyi érdekeinek megóvása érdekében olyan utasítás kiadását kérték a minisztériumtól, ami az ügyérték szerinti illeték felszámítását javasolta volna.

Összegezve a megállapításokat, a minisztérium Felügyeleti Osztályának jelentése az állami közjegyzők munkáját megfelelőnek minősítette.⁶

A fenti vizsgálat általános megállapításait jól árnyalja egy konkrét közjegyzői iroda vizsgálata. Budapest VI. kerületében, az akkori November 7. téren (ma Oktogon) működött Záhony László állami közjegyző irodája. A kor neves jogi szakíróját alig egyéves állami közjegyzői működés után oktatási felelősnek rendelték be a központi járásbíró-ságához. Később az Igazságügyi Minisztériumban az ügyvédi és a közjegyzői felügyeletet ellátó főosztályra nevezték ki.

A közjegyző távollétében az iroda vezetését Jekelfalussy Aladár közjegyzőhelyettes látta el. Mindennapos problémát okozott a fűtés megoldása, mivel a leválasztott főbérleti lakásban – pince hiányában – a tüzfűt az irodában tárolták. Ugyancsak kifogásolható volt emiatt az iroda tisztántartása, takarítása. Ezzel kapcsolatban a szükséges intézkedések megtételére hívták fel a közjegyzőt. A letéteket és értéktárgyakat páncélszekrényben tartották.

A közjegyzői iroda ügyforgalma egyenletes leterheltséget mutatott. 1950-ben 209, 1951-ben 214 hagyatéki ügy érkezett az irodába, amivel az a közepes ügyérkezésű fővárosi irodák közé tartozott. Másolatok hitelesítésére 1950-ben 441, míg 1951-ben 504 alkalommal került sor, mely szám azt jelezte, hogy jó az iroda fekvése: a forgalmas helyen lévő közjegyzői irodát szívesen keresték fel az ügyfelek hitelesítési igényeikkel. Ugyanakkor bírói megbízást csak kis számban láttak el, 1950-ben 5, 1951-ben 6 volt ezek száma. Hagyatéki letéteket szintén kis számban kezeltek: 1951-ben 6 hagyatéki letétet őriztek.

A közjegyző mellett mindössze egy irodakezelő volt, aki egyedül is el tudta látni az adminisztrációs feladatokat. Az ügykezelés során betartották a szabályokat.

A közjegyzői irodában minden nap két hagyatéki ügyet tárgyaltak. Egyedüli problémát az okozott, hogy a Budapest, VI. kerületi Tanács végreható bizottsága, valamint a vidéki községi tanácsok késedelmesen, illetve hiányosan küldték meg a hagyatéki leltárokat. A helyzet megoldásában az segített, ha a községi tanácsok felettes szervét, a járási hivatalokat keresték meg a gyorsabb ügyintézés érdekében. A vizsgálatot végző Fáy Béla megyei bírósági bíró még egy hagyatéki tárgyalást is meghallgatott, azonban nem tapasztalt rendellenességet a közjegyzői jogalkalmazás során.⁷

1955-ben a Fővárosi Bíróság elnöke tájékoztatót adott ki a közjegyzői irodák vizsgálatánál irányadó szempontokról. Ebben leszögezte, hogy a vizsgálat célja a közjegyzők munkájának érdemi ellenőrzése, ami felölelte az ügykönyvek átnézését, a közjegyzők által készített okiratok tartalmi és formai szempontok alapján történő áttekintését, valamint a

⁶ A közjegyzői irodák időszakos megvizsgálása 1951. El. III/K. 1/29., 3–6. p. In: BFL Budapest Megyei Bíróság iratai, XXV. fond.

⁷ Jegyzőkönyv dr. Záhony László közjegyző irodájának 1951. december 12-i irodavizsgálatáról, 1951. EL. III. K. 1/24. szám, 4. p. In: BFL Budapest Megyei Bíróság iratai, XXV. fond.

felvett okiratoknak a kincstár szempontjából történő illetékjogi kontrollját. Az ellenőrzés fő célját azonban a tájékoztató szerint is a hagyatéki ügyintézés vizsgálata képezte. Ennek oka elsősorban az volt, hogy amellet, hogy a közjegyzők hatáskörében ez az ügykategória képviselte a legnagyobb ügyszámot, itt lehetett legjobban lemérni a közjegyzői munka hatékonyságát az érkezések, a hátralék, valamint a kitűzött tárgyalások száma alapján. A vizsgálók azonban nemcsak a hátralékokat, hanem a különösen magas ügyszámokat is figyelték, mert a bírósági vezetőknek ez alapján kellett végrehajtaniuk a közjegyzői körzetek közötti arányos átcsoportosítást. A vizsgáló az egyes ügycsoportokban végzett vizsgálati megállapítások összegzésével készítette el a közjegyzők általános értékelését.⁸

2. Végelbánási eljárások, létszámleépítések, kádercserék az állami közjegyzők körében

Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára még 1949-ben élesen kritizálta az igazságügy személyzeti politikáját, mivel álláspontja szerint nem szabadultak meg a népi demokrácia ellenségeitől, és a munkáskaderek sem kellő létszámban voltak jelen az igazságügyi apparátusban. E Rákosi-beszédet követően készült el az a minisztériumi feljegyzés, amely szerint az igazságügyi szervezet sem létszámában, sem pedig összetételében nem felel meg „a proletárdiktatúra védelmének.” A jelentés javasolta, hogy a minisztérium vezetését Molnár Erik és Décsi Gyula vegye át.

Az MDP KV Politikai bizottsága 1950. október 19-én határozatot hozott az Igazságügyi Minisztérium átszervezésére és ezzel összefüggésben a káderhelyzet javítására. A végelbánási eljárással végrehajtott létszámcsökkentés következtében az év elején megszervezett állami közjegyzőség köréből ötvenkilenc állami közjegyzőt bocsátottak el, ugyanakkor ötvenhét bírót, illetve ügyészt a közjegyzők közé helyeztek át. Az állami közjegyzők létszáma így 1951 elején 153 fő volt.⁹

Az elbocsátott közjegyzők csoportosan is próbálták kérelmezni a miniszternél további elhelyezésüket, nyugellátás vagy kegydíj (méltányossági nyugdíj) iránti igényüket. Kezdeményezésük legfontosabb célja annak elérése volt, hogy állami közjegyzői szolgálatukhoz az 1912. évi LXV. tc. szerint legyen hozzászámítva a kinevezésüket megelőző királyi közjegyzői vagy ügyvédi tevékenység. Másodlagosan kérelmezték, hogy a szolgálati idő beszámításának nem teljesítése esetén kegydíjat kaphassanak. A hivatkozott 1912. évi törvénycikk lehetőséget adott arra, hogy azon bírák vagy ügyészek, akik korábban ügyvédként vagy királyi közjegyzőként dolgoztak, a kinevezésüket megelőző szolgálati idejüket beszámítsák maximum 15 év szolgálati idő mértékéig. Mindkét fő kérelem előterjesztése mellett kérték, hogy a minisztérium intézményesen támogassa felvételüket az ügyvédi kamarába, illetve –a megfelelő miniszteri ajánlás birtokában – elhelyezkedésüket a népgazdaság más területén.

⁸ A budapesti fővárosi bíróság elnöke „A közjegyzői irodák vizsgálatánál irányadó szempontok”, 1955. EL. IV. G. 3., 2. p. In: BFL Budapest Megyei Bíróság iratai, XXV. fond.

⁹ Révész Béla: *Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből 1944–1990*. I. kötet, Igazságügyi Minisztérium – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016., 48–49. p., valamint Zinner Tibor – Kahler Frigyes – Koczka Éva – Pálvolgyi Ferenc – Tóth Béla: *Megfogyva és megtörve Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005., 412–413. p.

A beadványt aláíró közjegyzők úgy vélték, hogy kérelmüket az Alkotmány 45. § (1) bekezdése is alátámasztja, miszerint a Magyar Népköztársaság minden állampolgárának biztosítja a munkához való jogot. A minisztérium illetékesei álláspontjukat, amely minden vonatkozásban negatív volt, csak szóban közölték a beadványt jegyző elbocsátott állami közjegyzőkkel. Egyetlen pozitív ígéret hangzott csak el, miszerint a minisztérium nem támaszt kifogást az ellen, hogy a végelbánás alá eső közjegyzők felvételüket kérik az ügyvédi kamarákba.¹⁰

Az elbocsátott közjegyzők – helyzetük javítása érdekében – nemcsak csoportosan, hanem egyénileg is adtak be kérelmeket a miniszternek címezve. Bathó Kálmán volt budafoki állami közjegyző előadta: közjegyzői irodájának forgalmát már korábban is hátrányosan érintette, hogy 1945–1948 között kitelepítették a budaörsi, a törökbálinti és a budafoki svábokat. Az ügyfélforgalom visszaesésén az sem segített, hogy Érd községet átszabták a közjegyzői körzetébe. Míután helytelenül számította ki a háborús károk helyreállítását segítő adókedvezmény mértékét, az adótartozás megfizetése miatt megindult végrehajtási eljárást csak úgy tudta elkerülni, hogy eladta egyes ingóságait. A minisztérium nem teljesítette az akkor már 66 éves közjegyző kegydíjfolyósítási kérelmét.¹¹

Bellus Jenő sárvári állami közjegyző a végelbánás hatálytalanítása iránti kérelmében előadta, hogy 33 éven keresztül volt a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja, majd 1947-ben kapott közjegyzői kinevezést. Állami szolgálatba átvették és munkájával kapcsolatban kifogás sem merült fel. Kérelméhez támogatóan csatlakozott Lukács Mihály a járásbíróság elnöke, aki véleményes jelentésében a közjegyző szolgálatban való megtartása mellett érvelt. Mindennek ellenére a minisztérium a közjegyző elbocsátása mellett döntött.¹²

Baloghi Elek balatonfüredi állami közjegyző is a végelbánás hatálya alá esett. Zalaszentgróti ügyvédi praxisát feladva jutott 1950 elején a közjegyzői kinevezéshez. Életútját ismertetve kijelentette, hogy demokratikus szellemben nevelkedett. Evangélikus lelkész apja az eperjesi Jogakadémiára íratta be, ahol „megtanulta a forradalmi szellemet”, Rákóczi, Kossuth, Petőfi szellemi útmutatása alatt, a Habsburg uralkodóház elleni gyűlöletben nőtt fel. Mivel a tanulók zöme szlovák származású vagy zsidó vallású volt, így a nemzetiségek és a más vallásúak iránti toleranciát is elsajátította. Ügyvédi működése alatt védte a szegény kisparasztokat a gazdag földbirtokosokkal és a bankokkal szemben. 1945-ben tévedésből a szociáldemokrata pártba lépett be, de ezt később korrigálta. Hivat-

¹⁰ Volt állami közjegyzők (Bathó Kálmán, Günther Ferenc, Halasy-Rektorisz Lajos, Markó István, Meixner László, Nemes Móric István, Szemerjay-Petrán Tibor, Szentiványi Géza) kérelme nyugellátás vagy kegydíj folyósítása, illetve elhelyezkedésük intézményes biztosítása iránt, IM Elnöki Osztály 2005/Sz-53/1951. IM I/1. I. III. K., 4. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

¹¹ Dr. Bathó Kálmán budafoki állami közjegyző végelbánás alá vonása, IM Elnöki Osztály 2003/B-119/1950., 2. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

¹² „Minthogy éveken keresztül volt alkalmam dr. Bellus Jenő állami közjegyző kartárs magatartását és tevékenységét figyelemmel kísérni, jelenteni kívánom, hogy... nemcsak megértette Népi Demokráciánk (a beadvány eredeti helyesírása – a szerző) törvényszerű szükségességét, hanem azt bensőleg is elfogadva dolgozott és dolgozik Népköztársaságunk céljai sikeréért. Ezt a tényt van hivatva igazolni: a felekkel való oly tökéletes és nevelő hatású bánásmódja, amely nem pedagógus foglalkozású közalkalmazottaknál szinte egyedülálló, az előtte lefolyó ügyeknek, nemcsak ideológiai, hanem szak szempontokból is szinte tökéletes megoldása. A helybeli Pártszervezettől és Járási Tanácstól legújabbban beszerzett, ama információm, mely szerint politikai magatartása ellen semmiféle kifogás nem emelhető.” In: Dr. Bellus Jenő sárvári állami közjegyző végelbánás alá vonása, IM Elnöki Osztály 2003/B-117/1950., 3. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

kozott továbbá vagyontalan állapotára és négy gyermekére, akik közül kettő még az eltar-tásában volt. Úgy vélte: az általa egyébként üldözött balatonfüredi reakciós körök szol-gáltathatták az indokot az elbocsátásához. Arra az esetre, ha a miniszter nem látta volna teljesíthetőnek a kérelmét, kegydíj megállapítását és folyósítását kérte.

Baloghi kérelmének teljesítése érdekében többen is felszólaltak. Nemcsak a me-gyei bíróság elnöke, hanem a balatonfüredi párt- és tanácsi szervek, valamint újság-író fia és a Néphadsereg című lap szerkesztője is. A megyei bíróság elnöke vélemé-nyében kiemelte, hogy Baloghi munkakörének betöltésére szükség van, ezért a köz-jegyző megtartása mellett emelt szót. Hangsúlyozta, hogy a bírósági szakszervezeti és a pártszervek is egyetértenek az álláspontjával. Balatonfüred község tanácsának végrehajtó bizottsága igazolta, hogy Baloghi mind a békekölcsön jegyzése, mind a tanácsválasztás agitációja során aktívan részt vett. Újságíró fia a minisztérium sze-mélyzeti főosztályvezetőjének írt levelében kiemelte, hogy édesapja ugyan párton kívüli, azonban minden politikai megmozdulást támogatott. A Néphadsereg szerkesz-tőségének párttitkára az osztályharc kontextusába helyezte a történetet azzal, hogy a „reakciós elemek” támadásáról lehet szó. A minisztérium végül a fellépett párt- és ál-lami szervek, valamint a felhozott indokok hatására megszüntette a végelbánási eljá-rást, és meghagyta állásában Baloghi Zoltánt.¹³

Baloghi védekezésével szemben Szemerjay-Petrán Tibor budapesti állami közjegyző végelbánási eljárásában a minisztérium felhívására a közjegyzői pályán eltöltött 25 éves szakmai működését hangsúlyozta. Nyilatkozatában kiemelte, hogy a polgári köz-jegyzőség közéletében aktívan részt vett, tagja volt a kamara elnökségének, valamint a közjegyzői nyugdíjgyesület és a közjegyzői egyesület elnökségének. A közjegyzői kama-rák hivatalos folyóiratának, a Királyi Közjegyzők Közlönyének 1927-től munkatársa, 1932–1944 között felelős szerkesztője volt. Polgári értékeket hangsúlyozó beadványa eltért a kor többi jogászának stílusától, illetve a megváltozott politikai körülmények között kialakult szokásos tartalomtól. A Pesti Járásbíróság elnöke a nyilatkozat felter-jesztésében hangsúlyozta, hogy Szemerjay-Petrán a legkiválóbb budapesti közjegyzők egyike, aki a munkáját kifogástalanul végzi. Ugyanakkor a közjegyző 66 éves korára való tekintettel nem tett javaslatot a tényleges szolgálatban való megtartására.¹⁴

Szell György zalaegerszegi állami közjegyzőt annak ellenére vonták a végelbánási eljárás hatálya alá, hogy egyedüli közjegyzőként dolgozott a bíróságon. Az államosítás előtt három polgári közjegyző teljesített szolgálatot Zalaegerszegen. Az általuk el nem intézett hagyatéki ügghátralékot Szell szinte teljes egészében feldolgozta két munkatár-sával, így elérte, hogy gyakorlatilag megszűnt az ügghátralék. Az államkincstár részére egyéves állami közjegyzői tevékenysége után 62 500 forint bevételt fizetett be. Szak-mai munkája mellett ideológiai téren is képezte magát, részt vett a különböző politikai értekezleteken, szemináriumokon. Annak ellenére, hogy a havi fizetése csak 960 forint volt, 1200 forint összegű békekölcsönt jegyzett.

¹³ Dr. Baloghi Zoltán balatonfüredi állami közjegyző végelbánási eljárása, IM Elnöki Osztály 2003/B-116/1950., 15. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

¹⁴ Dr. Szemerjay-Petrán Tibor budapesti állami közjegyző végelbánási eljárása, IM Elnöki Osztály 2003/Sz-98/1950., 4. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

A járásbíróság elnöke támogatta, hogy Széll György tovább dolgozzon közjegyzőként. Felterjesztésében hangsúlyozta, hogy Széll távozását követően nehézségek lesznek a hagyatéki ügyek tárgyalásában, egy gyakorlatlan közjegyző nem tud majd ennyi ügyet befejezni, így nőni fog az ügyhátralék. A minisztérium ennek ellenére fenntartotta intézkedését, sőt Széll nyugdíjbeszámítási igényét sem teljesítette.¹⁵

Kovách Dénes vásárosnaményi közjegyzőt, a Debreceni Közjegyzői Kamara volt elnökét annak ellenére vonták végelbánás alá, hogy kiváló elméleti és gyakorlati tudása miatt a bírák és a közjegyzők a megyei bíróság egész területéről megkeresték öröklési és hagyatéki eljárási kérdéseikkel. A bíróságon nemcsak a közjegyzői feladatokat végezte el, hanem besegített a telekkönyvnel és rendszeresen ellátta a bírósági nyilvános félfogadási napokat is. Szociális körülményei ugyancsak igényelték a méltányos elbánnást. Őt eltartásra szoruló családtagjáról, rokonáról gondoskodott. A minisztériumot sem a szakmaiságra, sem a szociális körülményekre való hivatkozás nem győzte meg, így elbocsátó határozatát hatályában fenntartotta.¹⁶

Goitein Gábor kaposvári állami közjegyzőt ismert baloldali múltja ellenére is a végelbánás hatálya alá vonták. Az 1900-as évek elejétől tartott előadásokat a munkásoknak a kaposvári munkásotthonban. Ennek köszönhetően a Vázsonyi Vilmos által vezetett Demokrata Párt helyi elnökének választották meg. Az őszirózsás forradalom idején a kaposvári Nemzeti Tanács elnöke volt. Ezzel egyidőben a Somogy Vármegye című napilap szerkesztését is elvállalta. A Tanácsköztársaság idején a házszocializáló (államosító) bizottság elnöke, majd az államosított házak vagyongazdálkodó bizottságának vezetője lett. A Horthy-korszakban a Somogy megyei munkásság és parasztság jogi képviselőjét látta el. A második világháború alatt munkaszolgálatot teljesített. Ügyvédi tevékenysége mellett jogirodalmi munkásságot is folytatott. A „Fiatalkorúak bírósága és a szabadkőművesség: kézirat szabadkőművesek számára” című tanulmánya Kaposváron, 1913-ban jelent meg. Ugyancsak kaposvári kiadású a „Két kerítés között” című munka, amely 1932-ben került publikálásra.

A tartós betegségben szenvedő Goitein Gábor helyett felesége írta meg a nyilatkozatot a végelbánnást kimondó határozatra. A járásbíróság elnöke a közjegyző magas korára és betegségére tekintettel indokoltan tartotta a végelbánás alá vonást, ugyanakkor kérte közel negyvenéves ügyvédi gyakorlatának a közszolgálati időbe történő beszámítását és a nyugdíj erre tekintettel történő folyósítását. Ennek ellenére a minisztérium elrendelte a közjegyző elbocsátását, és a magasabb nyugdíj megállapítása felől sem rendelkezett.¹⁷

Több esetben is előfordult, hogy az elbocsátott közjegyzők nem vitatták a végelbánnás tényét, ugyanakkor a megállapított nyugdíjuk felemelésére vagy kegydíj megállapítására és folyósítására terjesztettek elő kérelmet. Ennek egyik tipikus példája volt Könyves Kolonics József volt makói állami közjegyző esete. Könyves Kolonics 1911-től 1947-ig ügyvédként tevékenykedett Makón. Baloldali programmal, több alkalommal is fellépett országgyűlési képviselőjelöltként, azonban megválasztására egyszer

¹⁵ Dr. Széll György zalaegerszegi állami közjegyző végelbánnási eljárása, IM Elnöki Osztály 2003/Sz-101/1950., 5. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

¹⁶ Dr. Kovách Dénes vásárosnaményi állami közjegyző végelbánnási eljárása, IM Elnöki Osztály 2003/Sz-170/1950., 9. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

¹⁷ Dr. Goitein Gábor kaposvári állami közjegyző végelbánnási eljárása, IM Elnöki Osztály 2003/G-45/1950., 9. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

sem került sor. 1933 és 1944 között mint városi ügyész teljesített szolgálatot, de politikai nézetei miatt elbocsátották és rendőri felügyelet alá helyezték. 1947-ben közjegyzőhelyettesnek, majd 1949. december 1-jén állami közjegyzőnek nevezték ki. 1950 végén végelbánás hatálya alá vonták és nyugdíjazták, megállapított nyugdíja azonban olyan csekély összegű volt, hogy megélhetésére nem nyújtott fedezetet.

Könyves-Kolonics kérelmének sorsa nem a szokásosnak tekinthető elutasítás lett, mert érdekében fellépett a makói származású Erdei Ferenc, akkori földművelésügyi miniszter. Ez arra kényszerítette az Igazságügyi Minisztériumot, hogy érdemben foglalkozzon a nyugellátás felemelésével. Környezettanulmány, valamint a városi tanács véleményének bekérése után az eljárást a Minisztertanács elé utalták, mely az igazságügyi miniszter előterjesztésére havi 1000 Ft kivételes nyugdíj folyósítását rendelte el, ami egy akkori állami közjegyző teljes fizetésének felelt meg.¹⁸

Batta Péter pécsváradi állami közjegyzőt 69 éves korában bocsátották el. Nyugellátása szempontjából nem vették figyelembe sem a közjegyzői szolgálatát megelőző délvidéki polgári közjegyzői szolgálatának idejét, sem pedig a két világháború közötti ügyvédi tevékenységét. Batta beadványában ezért kegydíj folyósítására terjesztett elő kérelmet. Mivel ügyvédi irodája a jugoszláv fennhatóság alatt álló Magyarokanizsán volt, olyan volt helyi lakosok nyilatkozatát szerezte be, akik ekkor már Szegeden éltek. Anyagi helyzetének nehézségét az is fokozta, hogy vagyont hátrahagyva menekült el a Délvidékről.

A minisztérium a közjegyző által előadott méltányolható körülményeket nem fogadta el, így nem ismerte el az önálló ügyvédi gyakorlatban eltöltött idejét, végkielégítést pedig azért nem folyósítottak számára, mert nem volt meg a három év szolgálati ideje. Így – méltányolható körülményei ellenére – nem kapott ellátást.¹⁹

Balassa Pál volt dunaföldvári állami közjegyző ugyancsak kegydíj megállapítása iránt adott be kérelmet. Első kérelmét a minisztérium 27656/1950. számú határozatával elutasította, ezért minden családi és vagyoni körülményre kiterjedő ismételt kérelmet terjesztett elő.

Balassa szintén a Délvidéken élt. 1910-től – mint ügyvéd – Óbecsén nyitott irodát. A Délvidék visszatérésekor közjegyzőnek nevezték ki Óbecsére. Menekült közjegyzőként előbb kirendelt közjegyzőhelyettesként működött Dunaföldváron, majd 1946-tól áthelyezték polgári közjegyzőnek erre a székhelyre. Állami szolgálatba nem vették át. A minisztérium erre való tekintettel a kegydíj engedélyezését indokolás nélküli határozatában nem látta teljesíthetőnek.²⁰

Brósz Róbertet 1950. április 15-én nevezték ki állami közjegyzőnek a Karcagi Járásbíróságra. 1950 decemberében végelbánás alá vonták, majd a kegydíj folyósítása iránti igényét is elutasították. Ugyanakkor a minisztérium képviselői a közjegyző esetleges más képességeiről érdeklődtek a bíróság elnökénél, ami alapján más területen tudnák őt elhelyezni. Kiderült, hogy Brósz Róbert már tíz éve a színek kutatásával foglalkozott, így színszakértőként is tudott volna tanácsokat adni. Ez azonban igazságügyi

¹⁸ Dr. Könyves Kolonics József volt makói állami közjegyző kivételes nyugellátási eljárása, 326-64-2./1953. IM V./1., 28. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

¹⁹ Dr. Batta Péter volt pécsváradi állami közjegyző kegydíj megállapítása iránti eljárása, 2003/B-121/3. 1951. IM I/1., 20. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

²⁰ Dr. Balassa Pál volt dunaföldvári közjegyző kegydíj megállapítása iránti eljárása, 2003/B-177/3. 1951. IM I/1., 18. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

gyakorlatához képest olyan extrém szakterületnek számított, ami nem segíthette elő további szakmai pályafutását.²¹

Barcs Ernő budapesti állami közjegyzőt annak ellenére bocsátották el, hogy egyike volt a polgári kor azon kiemelkedő közjegyzőinek, akik a közjegyzői közéletben is aktívan részt vettek. Szakmai munkájára az Igazságügyi Minisztérium is igényt tartott, amikor a törvények és a rendeletek tervezetének véleményezését kérték tőle, a Pesti Járásbíróság elnöke ezért a szolgálatban való megtartása mellett érvelt.

A minisztérium – a közjegyző és a bíróság elnöke által felhozott indokokat mérlegelve – megszüntette a közjegyző ellen folyamatba tett végelbánási eljárást. A következő létszámleépítési hullámban, 1952-ben azonban „közös megegyezéssel” megszűnt a munkaviszonya.²²

Az 1950. év végi létszámleépítések a minisztérium által célszemélyként kijelölt polgári elemek és szociáldemokrata politikai beállítottságú bírák, valamint közjegyzők eltávolítását eredményezték. Ugyanakkor 1951-ben további 18 közjegyzőt küldtek el az igazságügyi szervezetből. A továbbiakban egy megváltozott osztályszerkezetű közjegyzői állomány alakult ki a bíróságokon.²³ Ezzel együtt átszervezték és megváltozott az Igazságügyi Minisztérium szervezeti felépítése is. A minisztériumot Miniszteri Titkárságra, Ellenőrzési Főosztályra és öt főosztályra szervezték át. A közjegyzők felügyeletét a Bírósági Főosztály látta el, a kinevezések és elbocsátások a Személyzeti Osztály, míg a továbbképzések a Tanulmányi Osztály hatáskörébe tartoztak.

Az MDP Központi Vezetőségének Adminisztratív Osztálya 1953. április 10-ei feljegyzésében az igazságügyi szervezetből további 429 „osztályidegen elem” eltávolítását javasolta három lépcsőben, arra való hivatkozással, hogy a korábbi kádercsere nem volt elég alapos. Az eltávolított szakemberek helyét a Bírói és Ügyészi Akadémián végzetekkel, valamint III. és IV. évfolyamos joghallgatókkal kívánták pótolni, azzal, hogy az utóbbiak majd levelező tagozaton fogják befejezni tanulmányaikat.²⁴

Az MDP Központi Vezetősége Titkársága 1953. április 15-ei határozata szerint május 31-éig 230 „ellenséges elemet” kellett eltávolítani az igazságügyi apparátusból, amit túl-

²¹ „... a színek tekintetében oly képzettséget szereztem, amellyel, mint színszakértő számos e szakba vágó olyan gyakorlati tanácsokat adhatok, amelyek nyomán a dolgozók jó közérzetének emelésével közvetve a munka termelékenységét lényeges mértékben lehetne fokozni, ami jelentékenyen hozzájárulhatna az Ötéves terv sikeréhez.” Dr. Brósz Róbert karcagi állami közjegyző végelbánás alá vonása, 2003/B-120/1950., 7. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b

²² Dr. Barcs Ernő budapesti állami közjegyző végelbánás alá vonása, 2003/B-115/1950., 6. p. In: MNL-OL XIX-E-1-b.

²³ „A közjegyzők jelenlegi száma 166. Ezeknek több, mint a fele a felszabadulás előtt neveztetett ki, jó negyed részét pedig a jobboldali szociáldemokraták hozták be. Ezeket a közjegyzőket eltávolítjuk, s helyükbe olyan bírákat és ügyészeket helyezünk el, akik, mint bírák és ügyészek szakmailag ugyan nem felelnek meg, de tisztességesek és jól viszonyulnak hozzánk; a bírói és ügyészi létszámcsoökkentés során az elbocsátandók egy része itt elhelyezést nyer tehát. A közjegyzők létszámát nem lehet csökkenteni, mert általában minden járásbíróság mellett legalább egy közjegyzőnek működnie kell.” 1950. 09. 22. Feljegyzés az Igazságügyminisztérium új szervezetéről, az igazságügyi apparátus létszám-csökkentéséről. In: Révész Béla: *Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből 1944–1990*. I. kötet, Igazságügyi Minisztérium – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016., 245. p.

²⁴ 1953. 04. 10. Az MDP Központi Vezetőség Adminisztratív Osztály vezetőjének tájékoztatója Rákosi Mátyásnak az igazságügyi tisztogatási javaslatokról In: Révész Béla: *idézett mű*, I. kötet, Igazságügyi Minisztérium – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016., 368–369. p.

teljesítve 244 jogászt bocsátottak el a szervezetből. Az állami közjegyzők közül többek között ekkor bocsátották el Homoki Nagy László monori, Szilágyi Béla tiszafüredi, Gavallér László debreceni, Bessenyei Tibor és Erdődi Jenő Budapest Központi Járásbíró-sági, Lázár Ferenc gyulai, Kreisz Róbert szolnoki közjegyzőket.²⁵ Ugyanakkor – a beadott panaszkérelmeket felülvizsgálva – több közjegyzőt visszavettek és több bírósági vezetőt is állami közjegyzőként alkalmaztak. Így Szilágyi Béla tiszafüredi közjegyzőt Pásztóra helyezték át, Török Lajos makói járásbíró Hódmezővásárhelyre, Porteleky Ferenc budapesti központi járásbírót Sárbogárdra, Fábíán Zoltán budapesti központi járásbíró Dunaújvárosba, Bessenyei Tibor budapesti központi járásbíró Budapestre, Erdődi Jenő budapesti központi járásbíró Budapestre, Homoki Nagy László monori közjegyzőt Monorra, Gavallér László debreceni közjegyzőt Debrecenbe, Gosztolya István körmendi járásbíró-sági elnököt Szombathelyre újból állami közjegyzőnek nevezték ki.²⁶

Az 1953. augusztusi további leépítési hullámot az MDP vezetése kénytelen volt leállítani, mert a korábbi elbocsátások hatására az igazságszolgáltatás működése képtelenné vált. Az elbocsátott bírák, közjegyzők, ügyészek helyére felvett joghallgatók, akadémiát végzetek érdemben nem tudták továbbvinni a pereket és a nemperes eljárásokat.

Az 1953. augusztus 1-jei állapot szerint készült egy kimutatás a bírói és ügyészi apparátus összetételéről. Ebből az állapítható meg, hogy a bírói állások 88%-a volt betöltve. Az állások 75%-át még 1945 előtt töltötték be és csak a 25%-át 1945 után. A munkás és paraszt származású bírák a bíróságokon dolgozó jogászok csupán 20%-át tették ki, míg az ezt meghaladó részben a bírák értelmiségi, kiskereskedő-kisiparos vagy alkalmazotti származásúak voltak. A párttagok aránya 32% volt.²⁷

A fentiekre tekintettel irányváltás következett be az MDP igazságügyi káderpolitikájában. A minisztérium Adminisztratív Osztálya a párt Politikai bizottsága részére a bírói szervezet fejlesztéséről és az igazságügyi jogalkotás feladatairól írt javaslatában a közjegyzők tevékenységét az igazságügyi szervek munkáját kiegészítő tevékenységnek minősítette. Tevékenységükkel szemben az elvárás a szocialista törvényesség erősítése és a bírósági eljárások gyorsítása.²⁸

Az 1956-os forradalomig további elbocsátások már nem történtek. 1956 elején a közjegyzők fizetésének újabb megállapítása okozott némi feszültséget. A közjegyzők ezzel kapcsolatos beadványaiból kitűnt: sérelmezték, hogy fizetésük a rendezést követően is elmaradt a bírák átlagfizetésétől, illetve, hogy az elbocsátott bírák és közjegyzők jogtanácsosként magasabb fizetést élveztek a vállalati és a szövetkezeti szektorban. Hangsúlyozták azt is, hogy a kincstárba befolyó bevételből magasabb fizetést is lehetne folyósítani számukra.

²⁵ Munkaviszony megszüntetések az igazságügyi apparátusban 1417/X-5/1953. IM I/1. szám In: MNL-OL XIX-E-1-q.

²⁶ Bírák felmondására vonatkozó határozatok hatálytalanítása 1417-X-9., 20. p. In: MNL-OL XIX-E-1-q.

²⁷ Kimutatás a bírói és ügyészi apparátus összetételéről Budapest, 1953. augusztus 6. In: Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor: *Iratok az igazság-szolgáltatás történetéhez 3.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1994., 716. p.

²⁸ 1953. 09. 30. A Központi Vezetőség Adminisztratív Osztálya és az Igazságügy-minisztérium közös javaslata a bírói szervezet fejlesztéséről és az igazságügyi jogalkotás feladatairól. Határozat a bírói szervezet fejlesztésére és az igazságügyi jogalkotás feladataira. Révész: idézett mű, I. kötet, Igazságügyi Minisztérium – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016., 386. p.

Az igazságügyi vezetés némi korrekciót hajtott végre a közjegyzők fizetési tekintetében, ugyanakkor az átfogó rendezéstől következetesen elzárkózott.²⁹

3. *Jelentés a szocialista magyar igazságügy helyzetéről*

1957. augusztus 22-én készült a Német Szövetségi Köztársaságban egy jelentés a magyar igazságügy 1956-os forradalom előtti helyzetéről. A jelentés írója Skultéty László szegedi állami közjegyző, aki 1956. november 4-én távozott nyugatra.

Az 1910-ben Nagykaposon született Skultéty László középiskolai tanulmányait az akkor már Csehszlovákiához tartozó Késmárkon végezte. Jogi tanulmányokat Pozsonyban, Brnóban és Prágában folytatott. A jogi doktori oklevelet Pozsonyban, 1933-ban szerezte meg. Ezt követően Turi István, Jaczkovits János ungvári és Kiss Bálint nagykaposi ügyvédek ügyvédi irodáiban dolgozott. A bírói és ügyvédi szakvizsgát 1940-ben, Budapesten tette le. 1940-ben szlovák és cseh, 1943-ban német nyelvi jogosítványt szerzett. 1942-től közjegyzőhelyettes volt előbb édesapja, Skultéty Viktor, majd Polchy István beregszászi királyi közjegyző irodájában. Két évig volt szovjet hadifogságban, a Donyec-medencében. Ezt követően Antalffy-Zsiros Aladár, majd Feri Sándor budapesti közjegyző helyettese lett. 1950-ben állami közjegyzőnek nevezték ki Szegedre. Közjegyzői szolgálata mellett óraadó tanárként orosz nyelvet oktatott a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Nyugatra távozása után ügyvédként dolgozott Kölnben az 1970-es években bekövetkezett haláláig.³⁰

Skultéty László saját élményein és megfigyelésein alapuló anyaga az „osztály alapú igazságszolgáltatás” ismérveit foglalta össze a Rákosi korszakban. Nyilatkozata, valamint az arról készült jelentés a nyugatra távozott (disszidált) magyarok szokásos procedúrája szerint készült: ha egy disszidens tartózkodási engedélyt kívánt kérni a Német Szövetségi Köztársaság területére, előtte a katonai elhárítás kihallgatta a menedékkérőt. Ha valamilyen szempontból érdekes és egyben értékes volt az anyag, továbbították a Szabad Európa Rádió illetékes osztályához. A konkrét esetben ez annál inkább is így volt, mivel Skultéty László testvére, Skultéty Csaba a Szabad Európa Rádiónál, a Feketekuti László professzor által vezetett Hírszerkesztési osztályon dolgozott.³¹

A jelentéstevő a szocialista magyar bíróságok munkáját értékelve elsőként azt emelte ki, hogy a minisztérium folyamatosan ellenőrizte a bíróságok és az állami közjegyzők működését. Az 1953-as fordulat után az volt a jelszó az igazságügy területén, hogy „az ítélezést közelebb kell vinni a néphez!” Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a korábban megyei bírósági szintre tartozó ügyeket a járásbíróságok hatáskörébe utalták. Így a megyei bíróságok hatáskörében csak a fontosabb politikai és büntetőügyek maradtak.

²⁹ Dr. Germán László győri állami közjegyző besorolása iránti panasza, L 1413/X-2/956. IM III/1. In: MNL-OL XIX-E-1 q.

³⁰ Dr. Skultéty László szegedi állami közjegyző személyzeti anyaga. In: Országos Bírói Hivatal levéltára, fondjegyzék nélkül.

³¹ Tájékoztató a Szabad Európa Rádióról. Szilárd Sándor USA kémügynök vallomásai, a BM II. Osztálya tájékoztató jelentései, valamint a meglévő vizsgálati anyagok alapján. In: Révész Béla: *A proletárdiktatúra ideológiai funkciójának kriminalizálása (ideológia-politika-jog Magyarországon az ötvenes években)* Acta Juridica et Politica Tomus LII, Fasciculus 8., Szeged, 1997., 121, 126–129. p.

A bírák teljesítményét nemcsak az ítékezés minősége szerint, hanem az igazságügyi statisztika alapján, mennyiségi szemlélettel is mérték. Egy bírónak havonta legalább ötven ügyet kellett befejeznie.

A bírák és közjegyzők ellenőrzésének többféle eszköze is létezett. Az ÁVH ügynök-hálózata teljes egészében lefedte az igazságügyi szervezetet. Ezen kívül a minisztériumnak voltak olyan területi megbízottai, akik inkognitójukat megőrizve beültek a hallgatóság soraiba, hogy meghallgassák a tárgyalásokat. Az észleléseikről készített jelentések alapján konkrét személyzeti intézkedésekre, elbocsátásokra került sor.

A bíróság elnöke és párttitkára ugyancsak jogosult volt a bírósági ellenőrzésre. Így kialakult egy olyan rendszer, hogy a bírák és a közjegyzők a „helyes joggyakorlat kialakítása érdekében” rendszeresen megkonzultálták ügyeiket a bíróság vezetőivel és a párt-szervekkel.

Az 1952. évi III. törvénnyel bevezetett polgári perrendtartás Skultéty értékelése szerint több olyan szabályt is tartalmazott, ami az „osztálybíráskodás” megvalósítására adott lehetőséget.³²

A polgári perek száma az 1950-es években csökkenő tendenciát mutatott. Ez összefüggésben állt azzal, hogy a korszakban a bíróságok fő feladata a politikai és büntetőjogi tárgyú ítékezés volt. Ez a helyzet Nagy Imre kormányának megalakulását követően változott meg, és 1956-ra a polgári perek száma már meghaladta a büntetőügyek számát. Különösen az úgynevezett státuszügyek, az apasági perek, a gyermektartásdíj megállapítása iránti ügyek, valamint a házassági bontóperek emelkedése volt a jellemző.

A büntetőügyek lefolytatásánál különösen szívesen alkalmazták a különböző vállalatok telephelyein megtartott helyszíni tárgyalásokat. Ezekkel a perben hozott ítélet elretentő, egyben társadalmi nevelő hatását igyekeztek demonstrálni.

A különleges bíróságok olyan személyek ügyeiben hoztak ítéletet, akik nyugatra távoztak és a Magyar Népköztársaság ellen folytatottak politikai tevékenységet. Egy hagyatéki ügyben például Muráti Lili színésznő örökölt volna a végrendelet alapján, azonban a titkos bírósági ítélet szerint távollétében elítélték, így öröklésre sem vált jogosulttá.³³

1956-ra az igazságszolgáltatás feszültségei oda vezettek, hogy egyre több cikk jelent meg a szocialista törvényesség helyzetéről.

A Közalkalmazottak Szakszervezete 1956. október 5-én szakmai ankétot szervezett „A bíró és az ügyész a törvényességért” címmel. A vitaindító előadást Lakatos Imre, a Fővárosi Bíróság akkori elnöke tartotta. Előadásában kiemelte, hogy az államvédelmi hatóság 1953 júniusa előtt erősen befolyásolta az ítélezést, ezért a jövőben fontos szerepet kell kapnia a bizonyítási eljárás lefolytatásának, valamint az eljárási garanciáknak. A bírói függetlenség szempontjából a bírák határozatlan időre történő választása elvének megvalósítása is jelentős előrelépést jelenthetett. Mátay Pál, a Legfőbb Ügyészség képviselője pedig a nyilvánosság szerepét emelte ki az ítékezésben.

³² „Az új perrendtartás alapján a bíró a tárgyhoz nem tartozó, de az osztálybíráskodás érdekeinek megfelelő kérdéseket tehet fel, válaszokat kényszeríthet ki az ügyfelektől, módja van rá, hogy elhallgattassa őket, ha az igazságnak megfelelően, de az előre gyártott ítélet szempontjából hátrányosan nyilatkoznak. ... Az új perrendtartás különben nem egyéb, mint a szovjet perrendtartás szolgálai másolata.” In: Lawyer describes the principles of „Class Justice” Item No. 4951/57. (a továbbiakban: Skultéty László jelentése) Kézirat 1–4. p., Skultéty Csaba családi levéltárából

³³ Skultéty László jelentése 5–12. p.

A korszellem változását mutatta, hogy közvetlenül a forradalom előtti napokban a Fővárosi Bíróság kezdeményezte: a kommunista párt lapja, a Szabad Nép foglalkozzon azokkal a levelekkel, amelyeket a különböző vállalatok és honvédségi vezetők intéztek a bíróság elnökéhez annak érdekében, hogy konkrét ügyekben az eljáró bíró milyen tartalmú ítéletet hozzon. A cikk szerzője – ezeket a törekvéseket elítélve – úgy sejtette, hogy rövidesen a legfelsőbb pártszervek is foglalkoznak az igazságszolgáltatás és a „szocialista törvényesség” helyzetével. A forradalom eseményei miatt azonban erre már nem kerülhetett sor.³⁴

4. Állami közjegyzők oktatása, továbbképzése

Az állami közjegyzők páréves működése arra a felismerésre vezette az igazságügyi kormányzatot, hogy a közjegyzők képzését, oktatását részben a bírák képzésétől elkülöníten kell megvalósítani. Ez egybeesett a bírói konferenciák decentralizálásával, ugyanis 1954-ig a tanfolyamokat, továbbképzéseket csak központilag, Budapesten tartották.

A közjegyzői konferenciák tematikájának kialakításánál figyelembe vették a közjegyzői hatásköröket érintő problémákat, így a hagyatéki eljárás kérdéseire, valamint a közjegyzői ügyvitelre koncentrálták az oktatásokat.

A közjegyzői oktatások mellett a közjegyzők továbbra is részt vettek a bírói képzés egyes tanfolyamain is, így például 1954-ben az ideológiai kérdéseket tárgyaló „Államszervezetünk fejlődése az új szakaszban, valamint a polgári eljárás módosított szabályait feldolgozó Polgári perrendtartás novellája” című közös tanfolyamon. A hagyatéki eljárásról szóló tanfolyam célja a 38/1954. IM utasítás, a hatályos szocialista hagyatéki eljárás vitás kérdéseinek értelmezése volt. A második közjegyzői tanfolyam pedig a közjegyzői hatáskörökre és a közjegyzői ügyvitelre vonatkozó jogszabályok feldolgozását tűzte ki célul.

A közjegyzői tanfolyamokat két-két megye közjegyzőinek összehívásával tartották meg. A budapesti tanfolyamot Hegyháti István Budapest III. kerületi állami közjegyző, a hagyatéki eljárásról szóló kommentár társszerzője tartotta. Ezen a konferencián részt vettek a vidéki tanfolyamok előadói is, úgymint Vajda Sándor Budapest XIII. kerületi, Róna Pál Budapest V. kerületi, Klein Imre Budapest XXI. kerületi és Jekelfalussy Aladár Budapest VI. kerületi közjegyzők. A minisztérium Hegyháti Istvánnak előzetesen átadta azokat a vitás kérdéseket, amelyekre az előadás során ki kellett térnie.³⁵

A minisztérium az 1954 végén lefolytatott közjegyzői konferenciákról, a vitás kérdésekről, jogértelmezésekről tájékoztató anyagot adott ki, melynek célja a közjegyzők szakmai gyakorlatának egységesítése volt.³⁶

³⁴ A bírák és ügyészek ankétja a törvényességről. In: Népszava 1956. október 6., 1. p., A bírói függetlenségről. In: Szabad Nép 1956. október 21., 3. p.

³⁵ Közjegyzői konferenciák szervezése, IM Oktatási Osztály 1442/C/1-1954. III/2. szám, Budapest, 1954. október 20., 3. p. és Közjegyzői konferenciák vezetőinek megbízása 1442/C/2-1954. III/2. szám, Budapest, 1954. október 29., 2. p. In: BFL Budapest Megyei Bíróság iratai, XXV. fond

³⁶ Tájékoztató az első közjegyzői szakmai konferencián felvetett vitás kérdésekről. In: BFL Budapest Megyei Bíróság iratai, XXV. fond

Összegezve a fentieket megállapíthatjuk, hogy a polgári közjegyzőség államosítása egy háromnegyed évszázad alatt kialakult jogi hivatásrend szétzúzását jelentette. A proletárdiktatúra – ideológiai és politikai funkciójának megvalósítása érdekében – nemcsak a polgári jogalkotást, hanem a polgári korszakban diplomát és gyakorlatot szerzett jogászokat is elutasította. Az állami közjegyzői intézmény kiépítésének első éve a Rákosi-korszakra estek, ami rendkívül sok feszültséget hordozott magában. Az 1950 végétől 1953-ig több hullámban végrehajtott igazságügyi létszámleépítések olyan helyzetet eredményeztek, hogy mind az intézményt, mind annak működtetőit, a közjegyzőket újból fel kellett építeni. Az igazságügyi kormányzat részről voltak ugyan törekvések a közjegyzők helyzetének javítására, képzésére, azonban ezek az elképzelések és intézkedések nem bizonyultak elégségesnek a helyzet konszolidálására; ugyanakkor ebben a korszakban alakultak ki azok a nézetek, melyek az állami közjegyzők tevékenységét másodlagosnak minősítették a szocialista igazságügy rendszerében.

GÁBOR ROKOLYA

THE ESTABLISHMENT OF THE NOTARIAL INSTITUTION RUN BY THE STATE AND HOW IT OPERATED (1950–1956)

(Summary)

The Political Committee of the Central Management of the Hungarian Communist Parties (MDP KV) passed a resolution on the restructuring of the Ministry of Justice on 19 October 1950, and consequently in order to improve the cadre situation. As a result of a collective redundancy fifty-nine notaries were dismissed from the notarial institution that has been reorganized at the beginning of the same year, and concurrently fifty-seven judges and prosecutors were reassigned as notaries. Thus the number of state-employed notaries was 153 at the beginning of 1951. The political dismissals at the end of 1951 succeeded in removing those judges and notaries, which were targeted as civil elements by the Ministry, or deemed to have held social democratic views. In 1951 further 18 notaries were dismissed. Henceforth, the structure of the notarial staff at the courts was completely changed; they represented a different social class as before. According to the resolution of the Secretariat of the Central Management of the Hungarian Communist Parties passed on 15 April 1953 by 31 May further 230 “hostile elements” had to be removed from the judicial apparatus, which goal was over-achieved by dismissing 244 lawyers. The law students and those who graduated from political academies, who were hired instead of the dismissed judges, prosecutors and notaries were not able to carry on with the cases in merit, whether contentious or non-contentious. Consequently, there was a turn in the cadre policy of the Hungarian Communist Parties regarding the justice system. The judicial dismissals carried out in several waves between the end of 1950 and 1953 resulted in a situation where both the institution and its opera-

tors, the notaries, had to be rebuilt. The Ministry of Justice made attempts to provide training for the notaries and improve their position, however such endeavours and ideas were not sufficient and failed to consolidate the situation; also, it was during these times that the view that the activities of the state-employed notaries had a secondary function within the socialist judicial system developed.